

АЗЕРБАЙДЖАН

7-9

1967

ШЕ'РДЭ ТЭРЧҮМЭ

ИНГЛАБДАН сонра таранлыг, рутуботли зирэмидән күнәш алтына, бәрәкәтли торпага көчүрүлән сағлам бир ағач кими гол-будар атай, шахәләнән вә чичәкләнән азәри әдәби дили халгын миң илләрдә өлчүлән тарихиндә чох гыса бир дөвр олай сон 50 илдә танынмаз дәрәҗәдә дәјишбә зәнкинләшмишидир. Там гәтиҗәтлә демәк олар ки, азәри әдәби дили Сабирдән бу Јана, мәсәлән рус дилини Пушкиндән бу Јана ивишафандан даһа артыг бир сүр'әтлә ивишаф етмиш, дәјишмиш, зәнкинләшмишидир. Бу, Јә'ни бу күнүк дунја елми вә мәдәниҗәтинин ән мүйүм әсәрләрини, марксизм-ленинизм бәнидәринин дәрин мә'налы вә мүәсир атом физикасынан ән мүрәккәб әсәрләринин ифадә етмәҗә, Хомердән Мәјаковскиҗә гәдәр дунја ше'ринин ән ичә мә'наларына бүтүн чаларлары илә ифадә етмәҗә гәдир олан азәри әдәби дили Бәјүк Октябр сәјәсиндә өлдә етдиҗимиз ән бәјүк һәндәҗәтләримиздән биридир. Әдәби дилимизә бу ивишафы иңди дә там сүр'әтлә давам етмәкдәдир. Мәсәлән, һәтта халг шәириниз Самәд Вургунун иҗирминчи илләрдән ше'ри илә сон ше'рләрини дил чәһәтиндән мугәјнә етдиҗдә дә бу ивишаф аҗдын корүмәкдәдир. Буна корә дә мәсәлән, бундан 15—20 ил әвнәл етдиҗимиз тәрчүмәләр бу күн бизим өзүмүз дә тә'мин етмир. Мисал үчүн, ән Јахшы ше'р тәрчүмәси ивми тәшәккүсчән «Јенкәли Онекин» и котурәк, Самәд Вургун 1937-чи илдә тәрчүмә етдиҗи бу әсәри 1947-чи илдә Харечи Әл-кәләрә Мәдәни Әләғә Чәмиҗәтиндә иҗләдиҗимиз заман тәҗрир чап етмәк ләзим кәлдикдә әсәсли сурәтлә Јенидән иҗләмәҗә бәшләмишид.

Буна корә вахты илә едилмиш Јахшы ше'р тәрчүмәләрини Јенидән әсәсли бир сурәтдә иҗләҗиб чап етмәк вәҗибдир. Низами әсәрләри үзәриндә апарылан иш о бири әсәрләр үзәриндә апарылма-лыдыр.

Ән мүйүм мәсәлән — ше'рдә тәрчүмә үсәлуңи әсәс принципләрини мугәјнәләндирмәк вә аҗышыландырмәк вәҗибдир.

Бу әсәс принципләр нәдән ибарәт-дир?

Ше'р ичә тәрчүмә едилмәлидир? Сөзүн дүзү бу суала чаһаб вермәк мәншм үчүн гырх ил булдан әвнәл инди-киндән асан иди. О заман али тәһсилди Јеничә битирмиш һәр кәч ивми мәнә дә һәр ше'р асан корүңүрдү. О заман бир һәвәсар ивми Хомердән, Пушкиндән, Кејнедән етдиҗим тәрчүмәләр иңди дә кәччлиҗ Јадикари ивми олҗазмәси һәльһәдә дурур. Елә о заманлар (1926—27-чи илләр) Кәңчәдә чыхан «Гызал Кәңчә» мәчмүсиндә бу суала дә чаһаб вермәҗә чалышмашдым.

Һәмш мөгәләдә һарадан олдуғуну хә-тәрләмәдигәм белә бир епиграф Јадим-дидир.

«Тәрчүмә гәдән кимидир: көзәдир-сә, демәк садағәтди деҗил, садағәтди-дирсә көзәл деҗил».

Бурада, әлбәтте, гәдән мәсәләсинин мәтләбә әсла дахлн Јохдур. Амма тәр-чүмә, хүсусән ше'р тәрчүмәсиндә көзәл-лик, Јә'ни рәһәтләг, аһәндәрәләгә сә-дағәт, Јә'ни әслина уғуңдуғ мәсәләси мәнә елә көдир ки, әбәди бир проблем ивми гәләчәгдир.

Мән «Хүсусән ше'р тәрчүмәсиндә» деҗирәм, оңа корә ки, ше'р тәрчүмәси илә ивсәр тәрчүмәси арасында ше'р илә ивсәр арасында олдуғу ивми, чох мүйүм фәрг вәр.

Жеңи бөтүн моголдон бу барода белз бөр ситат Јадамдадыр: «Төрчүмөч исе» — моголдоға гүл, шејрдә исе роголдо».

Әлбетте, бу идиша да доғру дејилдир, чүнин богтея Јарадычы төрчүмөчи өсөрдө өз шејрдә өз мүдәлиғи сөдағатли бир өмөшдир. Јарадычылығ јолдашы, өң Јахшы һалда даяғатли бир шөрикдир. Лакин бу да бир һөгигәтдир ки, кәср төрчүмөчиси илз шејр төрчүмөчиси гаршысында һолз едизмәси бир-биринди чох фәргли моголалар дуғру. Шејрдә хуусун лирик шејрдә даһа чох һисс, даһа чох образлы бир дил ишләһәр илз, бу да өсәс материалдыр. Бурада төрчүмөчидә даһа чох мүрақкәб Јарадычылығ иши көрмәлидир. Буңдан башта шејрдә, хуусун, классик шејрдә мөһкәм формал хуусунјәтләр: вәли, гағиба, рәдиф, бәнд, гағулашымшы гағиллар өз саһр төһбләр өз вар ки, буңлар шејр төрчүмөчиси бир төрөфдән мәшдәшләшкәрдим, онун ишини шөртиләндиләрдим киши, дикор төрөфдән бүтүн буңлары Јеринә Јетирә билмәк үчүн онә мүдәлиғ дәрәчәдә сөрбәстлиғ де верир.

Шејр төрчүмөчиси өсәс принципләр һадди өбәртәдир? Бу принципләр һәр шејдән өвәл, үмумијәтлә Јарадычылығ өз хуусун шејр Јарадычылығна хәс олан үмуми принципләрdir. Һәр шејдән өвәл өз һәр шејдән вачиб Јарадычылығ табиғијәти, шаирлик истеҗәддә Әлбәтте, биз һәр шејр төрчүмөчисиһни мүғтаб чилд-чилд өсәр саһиб, адил-саһил шаир олмасыны һәзәрдә тутмуғтур. Лакин аз-чох мусиги гаһилјәти, аз-чох рөссамлығ истеҗәддә олмаған адам мусигини өз рөссам ола билә-ләвәҗәти һәм, шаирлик дуғусундан, шаирлик һисси өз хәлһалидан мөһрум бир адам да һечә дилл ләп-лә билмә-кәс билсин, төрчүмә һәзәрјәти барасында өз гәдәр китаб охујурса охусун, тән гиғиғәтл ишејр төрчүмөчиси ола билмәк.

Шејр төрчүмөчиси үсүл мәсәлеси дө өң принципал мәсәләлардан бири, бәлкә бириһисидир. Чүнин төрчүмөчиси өзинә үғуғлуғ дәрәчәси, сөрбәстлиғин һәддәүғдә, формал хуусунјәтләр вәдәт, идиш колорити, мүдәлиғия формал хуусунјәтләрини горуғма өз саһр мәсәләләр һәмисә бу өсәс мәсәләдә, Јәни төрчүмөчисиһн өз ишә һансы өстәдә-һәзәрдән Јаншымасындан, һансы үсүл принципләринә өмәл етмәсиндә өмәшдир.

Мән һәт дө орижиналлығ идишәлидә өмәшәләр охуғуғу һәзәри өсәрдә, бәдди төрчүмәләрдән өз шәхси төрчүмөчидән чықардығым һәтичәлә көрә, бу ишә мән башлыға үсүл, ики өсәс принцип көрүрәм. Буңлардан бири өсәс төрчүмә едилән мүдәлиғи — шаирин моголаландирмәһи өз ја идишләндирмәһи йәдудир. Төрчүмөч бу јол илз һәт дәрәдә, орижинал шаир танынмаз дәрә-

чәдә дәһишпир, шејрин образлары, ифа-дәләри шәкли төрчүмә едилдиги диләң шејр хуусунјәтләринә үғуғлашпир, өсәс мәзмундан башга һәр шеј дәһишпир, Јәни шејр дө, шаир дө, демәк олар ки, «бизмәлешпир», ону өз шаиримәз кими көрүб-өшидик. Бизим шејр төрчүмөчиси Әббәс Сәһһәтнин төрчүмәләри буна өң Јахшы мисал ола биләр:

Говгалы күзәркәһләри һәр күн
кәзәрмәсә,
Кәсрәтли мәсәчидләрә һәрәм
кәдәрмәсә,
Бизлә чаванларла кәдиб
әлшәрәмәсә,
Бир ләһзә бурахмаз мәни әсудә
хәлјәтәм...

Бу үсүл, шүбһәси ки, өң популар, төрчүмә едилән шејрин мәзмунуну оху-чуја өң Јахшы чатдыран бир үсүлдүр. Тарихи һөгтеји-һәзәрдән бир халғын шејр төрчүмәси саһсиндә илз мәрһаләдә өң чох истағидә едилән бир үсүлдүр. Бу үсүлдан иди дө кениш истағидә олунмағадыр. Мәсәлән, Маја-ковскиһни мәшһур «Во весь голос» по-эмасына киришдә бу парча дө һәмзи үсүл илз төрчүмә едилмишдир.

Истәмәи, истәмәи, истәмәи әсла
Мәниһчип бүрүчдән һејкәл гојудуи.
Биз өкә дејилмә, озумкүҗүк, —
Гој бизим үмуми бир абидәмиз
Доғушләрдән доған сосналмә олсун.

Мисал кәтирдимиз һәр ики парча-ның орижиналлары һәмизә о гәдәр таныншыр ки, буңлары төһрә етмәлә өз төрчүмәләри илз тутушдурмаға етиҗәч јоқдур.

Һәр ики мисалдан көрүңдүҗү ким, орижиналы үсүлб хуусунјәтләринә, шәклидә, һәтта орижиналдан бир чох мүһүм төз өз ифадәләрә рияјәт едилмә-мишәс дө, анчағ мәзмун, өсәс фикир өз мәна перилмишдир.

Төрчүмөч шаирә хәлди, һәтта максім-мум сөрбәстлиғи вәрип, бәләкликә, шејрин төрчүмә едилдиги һисс олунма-дан, ону охучуја төрчүмөч шаирин ори-жинал өсәри кими Јахшы чатдыран бу үсүл мәнә бу сәбәбләрә көрә төрчүмөч шаирләрини он чох истағидә етдикләри үсүлдүр. Истәр әзәри дилинә, истәр әзәри шејриндән рус өз саһр дилләрә төрчүмә өсәсин бу үсүл илз едилпир. Бу јол өз ја муганмәгли өз асан јоқдур.

Әкәр шејр төрчүмөчисиһдән мәғсәд өсә-рин Јаһшы илзәја мәзмунуну охучуја чатдырмағ олсајды, бу үсүл шүбһәси өң Јахшы үсүл сәлидә биләрдән. Лакин шејрдә өсәс илзәја мизмуну илз бәрабәр, ону ифадә вәситәләри дө, шејрин бәдди хуусунјәтләри дө чох мүһүм олдуғу-ни бу үсүл илз едилән төрчүмәләрин таһмини өз ја төһрип төрчүмә адла-дырмағ олар. Бурада хуусулә гејд еди-рим ки, ишләтәҗим бу соаларни ишә-ри-елми бир истағил олдуғуну өслә ил-днә еттирим. Бу сөзләр өз буңдан сон-

ра ишләдәҗим сөзләр төрчүмөчисиһн ма-һабәтини көстәрмәк үчүндүр.

Бу үсүл илз едилән таһмини өз ја төһрип төрчүмөчиси Јухарыда сәһилән бүтүн мүсәбт чәһәтләринә, шејр төрчү-мөчисиһн популарлашдырмағ үчүн өң өл-тершип үсүл олдуғунә баһмајарағ, бә-лә мүһүм мәһфи чәһәтләри дө вардыр.

Бу үсүлүн өң мүһүм һөгәси буңдан өбәртәдир ки, орижиналы бәдди хуусун-јәтләрини, онун өзүмәхәсүс бәдди ифа-дә вәситәләрини, төшбәһләрини, иста-рәләрини, мәчаалларны, орижина-дан өһәнк хуусунјәтләрини, үсүлб иш-ләтмәләрини, вәзи-ғағија төртибаты өз саһр форма аләтләрини өкс етдирим. Буна көрә дө орижинал һағғында там тәһвир верим. Өң Јахшы һалда өсәс ори-наласәјағы өз ја онә бәһзәр бир өсәс һәмизә алып, Бурада сөрбәстлиғ дәрә-чәһи чох олдуғундан, төрчүмә едилән өсәрин кејфијәтиһдән өз төрчүмә еди-лин истеҗәддә, гаһилјәт өз орижинала мүдәлиғиһдән асылы оларағ, өслинә үғуғлуғ өз ја бәһзәһи дәрәчәси дәһи-шпир; һәтта төрчүмә өз өз ја дикор дәр-рәдәдә орижиналдан үстүн ја ашағы кејфијәтдә олур. Төрчүмөч шаир өслә шаирин, демәк олар ки, рәғибнә чәри-дир, онуиша бир һов Јарыша кири-шир.

Буңдан башга бу үсүлдан кениш сөрбәстлиғ имканидан һисс истағидә еди-лән бәзи төрчүмөчиләр исе, «тракто-вал», «Јарадычылығ өмәдәшлығы» өз саһр адларла орижиналдан хәлди үзәл-дирәш ки, иштиғидә бојук төһрипләрә јәл верилпир. Бәлә һалларда адотан, орижиналы јүксәк бәдди кејфијәтә ма-ли өсәрдәр даһа чох зарәр чәкир. Мән төһрип дејондә, төрчүмөчисиһн көмә-сәдәлиғиһдән, Јахуд дигәтсәлиғиһдән өмәлә кәлән, мәсәлән «сә пейој ү тра-һидәсини «ағыс копуҗилә-копуҗилә» өз ја «ағай олду» Јеринә «һәна-копуҗ» сөзүңү, «һеһе — һәгмә охумағ» сөзү илз дөләшпәҗ сәлиб «доғадларинда һөгмә» төрчүмә етмәк, «ложә смерти» ифа-дәсиндән «Јатағ» мәһнасығдә олан созу театр доғасы күман етмәк, бәдхәр, иерафты, пул дағыдан мәһнасында «мәт-сөзүңү «мотылен» вермәк кими кү-дүнч төһрипләри һәзәрдә тутмуғам. Бә-лә төһрипләр өз гәдәр күтүнч өз ноубд өлсә дә, о гәдәр торхулу дејил, чүнин, әввәлә, буңлар һәмзи саат көзә чарпыр, сәвәддә-сәвәдәһи өз халтура төрчүмә-ләр кетдикчә аалдыр. Өң торхулу төһ-рипләр исе, гәсәд едилән төһрипләр-дир. Төрчүмөч шаир ја өлүңү төрчүмә етдиги шаирдән чох үстүн тутуб, өз алаһиндә онун өсәрини бәһзәб-дүзәл-дир, Јәни, «јүксәлдир». Ја дө өслә мәт-ләһи баша дүшдүҗи өзүнә зәһмәт вермә-лә, һеһи истағидиһн озундан тохулу. Бу чур төһрипләри исе орижиналы оху-ја билмәһи өз мәдони охучу дө көрә билдир. Тәһсүф ки, бәли төһрипләр, хуусун Әсәрбәҗан шејрини, русчаја төрчүмөчисиһдә чох-чохдур. Бәлә төрчү-

мәләрә өң Јахшы мисал оларағ, Фүзу-лиһни мәшһур «Шәһ-һичран» шејри-нин көркөмлән шаир Доғмәтәсини төрө-финдән едилән төрчүмөчисиһн көстәрмәк олар. Бирчә бәнд илз алағ:

Кулү рүхсарына гаршу
Көзүдән гаһы ахар су.
Бәзбиһи, фәсли күлдүр бу,
Ахар сулар дајанмазми?
Төрчүмәси:

И вымыл бы твоё чело
Слезамы, что текло светло.
Любим! Все расцвело,
Иль ты не чувствуешь тепла?
Әслиндә кул үзлү севкилиһни гар-шысында көзү Јашлы аһилә сулары буланығ аһи күл фәслиһни, баһарын мүғлиһсәли чәһли ләһвәсини вәрип өз шејр иһчиси төрчүмәдә Јаһшы шејри-јәтиһи дејил, ади мәһнасыһи дә итириб, орижиналы эдиңдә чәрилиһи, тама-һилә бағағлашдырмәшдир. Буһу аһан көркәм үчүн шејри төһрәр әзәри-чәҗ чәһирәһи, бәлә чыхар.
Мән шөһрәфәк көз Јашларымә,
Мәни үзүңү јојардым,
Севкилим! Һәр төрәф

чәһләһиһиһдир,
Сән һәрәртә доғујурсаң?
«Гаһы көз Јашлары шөһрәфә» ол-муш, һәм дө шаир өз шөһрәфәк көз Јаш-лары илз куја севкилиһни үзүңү Ју-мағ итәдир. Шејрин өз чәһли мүғли-һсәһи «Кул фәслиндә ахар сулар булан-мазми» тамаһилә ағалмиш, Јеринә исе «сән һәрәртә доғујурсаң» кими мәһ-сәл сөзләр перилмишдир. Бүтүн шејр бәлә үзәд ирағ «иштиғидләр» бәһәм-и-шидир. Сәмәд Вүргунун вәфаты мүһәс-батилә Н. Тихоновун Јадығы мәғалә-һи төрчүмөч һәзәрдә ишләдиги зам-ман, онун «Муган» поэмасындан он сә-чиғиһни мисрәләр кими кәтирдиги ситат-лар поэмәдә өслиндә Јериндәһи Јоқду. Буңлары таһминдән бәһзәр мисрәләрлә өнәз етмәли олдуғм. Раһимин, көрө ки, әлли илз илз мүһәсәһти илз Мирәз Н. Раһимонун онун русча шејрләр иштәби-һи Јадығы мүғәддәдә кәтирдиги рус-ча ситатлары исе, Раһимин өз илз бир-линдә өз гәдәр ахтардығса дә таһи бил-мидик. Бу чур төрчүмәләри артығ төһ-риб өз таһминдә дө дејил, анчағ «һе-фи» төрчүмә адландырмағ олар. Мән, әлбәтте әзәри шејрини русчаја төрчүмә етмәкдә үмумиттиғағ охучусуна чатды-ран А. Антоһисин, К. Симоһов, В. Ју-ковскәј, М. Аликер, А. Адәлән, В. Ка-фаров өз башга Јоқдәшларын, бизим ја-радычылығ өмәдәшләриһиһдән бојук, шөһрәһи, чәһи һәмәтләриһни чох јүк-сәһи гүмәтләндирим. Шәһтәрәһиһи олан бу Јарадычылығ өмәдәшлығы илз биз рус өз үмумиттиғағ, һәтта үмумидиңә шејрини әзәри дилинә, әзәри шејрини рус өз саһр халғынын дилләриһи чәһриһәсиндә чох мүсәл-ләҗли өз шөһрәһи бир вәзиғиһни Јеринә Јеттирим. Лакин буһун даһа сәмәрәли

во дава фойдала ёганини жарадимчилик
иниши чезиримаси үчүн бир-биринини
вогсанларыны ачыг ва чосаротла кс-
тормак до ејни дорочодо шорөфли бир
вашифедир. Чүниш орижиналын истөр
«Иријатландиримаси», истөр кифирлаш-
диримаси ону тођриф едир, үмуми
ишисини зарөр верир, Гаршылыгыла ко-
момалишиа јолу ила едилан јакшы, хо-
гагиташ бодин торчүмө исө, һор ики өдо-
бидејатил мизмуи, маъна во сонөткарлык
е тибары ила зонкинлошмосинө көмөк
едир.

Бодин торчүмөдө, хусусөн, ше'р тор-
чүмөсиндө бу күнүн јуксок талаботына
чааб көрө билон он мүнасиб үсул, өл-
богта, һор чөһөтдан орижиналын бүтүн
хусусијатларини мүмкүн гөдөр кениш
өсө едирон үсулдуз юз, бунун үчүн
жөриш Јарандыгы мүйнөз кетмөк, му-
аддилерин тәһсифүс етдији һава ила то-
шөбүс етмөк, онун дүшүндүз кими
дүшүмөдө, онун адуздуз кими дурмага
чүшүмөдө, онун јалмыз финирлерини
дејил, һиссини, зовгуну до мәнимсөји
окумуја чатдырмаг лажымдыр. Белө бир
иш исө, хусусөн бојук монументал өсөр-
лөр үзириндө ишлөдөдө, ејни дорочодо
һөм елми-тодигат, һөм до бодин Јара-
дычылыг ишидир. Буна көрө белө тор-
чүмәни елми-поетик торчүмө адландыр-
маг олар. Белө торчүмөјө тодигатчылар-
дын тәсдиг етдилерини көрө, мүасир
рус торчүмө адөбијатында Маршанни
Шенсвир ва Берисдөн, Лозинскинин
Диктедон торчүмөлөрини он јакшы ми-
сал кими көстөрмөк олар.

Дүја һөсөјасанын шаһ өсөрлерин-
дөн бири олан «Илани комедијаны»
русчаја он јакшы торчүмөсини М. Л.
Лозинскини иш үсулуиу тодиг едон-
лөр көстөриләр ки, о, торчүмө үзирин-
дө асты ил јарым ишлөкш, биланаси-
тө торчүмөја башламадан өваал до он
аллөр үзүкү һазирлашыш, тодигат
ишлөр апарышдыр. Торчүмәни шаһ-
рон арканында бу өсөр һагында рефе-
ратлар, һөспектлар, мүшәһидлөр, му-
дәһиллөлөр, гејдлөр, фотосурәтләр ва
саиродон иборот биларча голутлар то-
лоношдыр. Белө бојук зөһмәт иотичө-
сидө һөм дөгит, һөм до өсөл поетик
мәшјүлөдөр малик торчүмө өсөрлери
јараныр ки, бу торчүмәлери едөллөр
һагыла оларг өсөрни иници мүәллифи
кими танышлар.

Бојук разилыг во мәмнуијәт һисса
ила деја билорик юз, бисдө до белө дө-
гит-војетя торчүмәлорин ила нумунә-
лери јаранышдыр ки, булар да Пуш-
кинни Сәһәд Вургуи торофиндө тор-
чүмө едилмш «Јевениа Овекни» рома-
ны, Мәјәковскинин Русул Раа торофин-
дө торчүмә едилмш «Лейон», «Совет
пәһлөрү» ва саир өсөрлөрдир.

Өлбөгтә, истөр Маршан ва Лозински-
ник, истәрес С. Вургуи ва Р. Раанын
торчүмәлери таманыда һөсөјасәз, иде-
ал торчүмө дејил, ләкин өсөл мәсәлә
буладыр ки, булардын орижинала ја

нашма во торчүмә үсуллары принцип
е тибары ила мүасир талабота ујгундуз
во бу үсул елми-дөгит поетик торчүмә
адлана биллөр.

Ләкин дөгитлик ила һөрфилији, ел-
ми-поетик торчүмә ила гуру-сојуг ака-
демик торчүмәни бир-биринә гарыш-
дырмаг олмаз. Бу чөһөтдөн ше'р торчү-
мәсинин ишисин, мәсәлән, портрет, һө-
зәж, натурморт чөкөн рәссамы иш
ила мүгајсә етмөк олар ки, бурада дө-
гитлик ила сөрбөстлик, јәни өслинә
бонзәрликлә сөнәткарлык бир-бири ила
үзүн сүрөтдө багылдыр. Булар бир-би-
рини ишкар Јох, тәсдиг едир, тамамла-
шыр. Бурада ифрата вармаг, мәсәлән,
өслинә рнајәт во дөрвө ујгундуз идди-
сы ила дилдө өчәјиб-таранбиләја јол
вермөк, ону сүниләшдирмәк, јакуд кечи-
шин һәр һансы бир шаирини о дөрвә-
ки азери әдоби дилинә торчүмәја тө-
шөбүс етмөк, дили арханкәшдирмәк,
әлбөгтә, таманыла јерсила во јанлыш бир
һөрәт олар. Бу һөгтәни-һөзөрдөн мә-
сәлән, Низами, Фәзули ва мүасирлар,
һатта Сабир дөрвүиш фарса ја-
зылмыш ше'рлерини, өслинә ујгундуз
ады ила әрәб-фарс төрибиләри во ифа-
дәлери ила долу о заманки азери әдө-
би дилинә чөһирмәк, хусусөн бу заман
өслиндөн вәзи, һатта, бәзи гафиләри
до сахламаг хатиринә, мүтләг әрү-
вәзин ила торчүмә етмөк, мәңчә, јан-
лыш сајылмалыдыр. Әлбөгтә, бу во ја
дикәр вәзин гадаган етмөк олмаз. Хү-
сусөн гәзәл, рүбан кими кичик форма-
лы өсөрлорин торчүмәсиндә әруздан да
истифадә етмөк, јери колдидә дөрвүш
колоритини, шаирини хусусијәтини,
бәзи он'онөн аламетлери өсө едирмәк
үчүн тәк-тәк арханкәшдәләр во көп-
лө бодин ифадә вәситәлоринә јол
вермөк олар. Амма һөзәрдә тутмаг лажы-
мыр ки, ше'р бир ошүч «ишәришмас»
ва гафиләрдәләр үчүн дејил, кениш ошү-
чү күтлөс үчүн торчүмә олунур, буну
көрө до ше'р торчүмәси өсәс е тибары
ила Јарандыгы дөрвүн, јәни бу күнүч
моһсулу олмалыдыр.

Орижинал ше'р Јарадимчилигианда өл-
дугу кими, ше'р торчүмәсиндә до өл-
вөнә во һоваторлут мәсәләс бир-бири ила
мөһнәм багылдыр. Он'әләнни кери чө-
көн «чаабөсөннә» гапылмыг, һоватор-
лутда да ифрата вармамаг вәчибдир.
Бунула өлагәдәр оларат, гејд етмөк
лажымдыр юз, өслиндө гафиләсини вә
сөрбөст вәзила јапылмыш бир чөх ше'р-
ләр, куја ше'римисни он'әнөлорини анд
олдугу иддисы ила сон заманләрә
гәдәр мәлум өлчүләрлә во мүтләг га-
филәли торчүмә едилмәкдөдир. Белө
күман едирләр ки, вәзисә-гафиләсиз
ше'р куја ошүчүја чатмаз. Чүниш билми
ше'р «он'әнәмиз» ошүчүнү белө төрибә
етмишдир. Вәзи-гафилә, әһәк, куја
ше'рин мусигисидир, ону мусигисиз
ајырмаг олмаз.

Бу чөһөтдөн мусигисиздан белө ил-
сал кәтирмәк олар. Мә'лумдур ки, Г'

дәлләри јалмыз дајаз, јүнкүл дирники
әһәккәни өјрөнмиш бәзи адамлар, мә-
сәлән, Гара Гарајевни чаһашумул бир
рәһбөт во шөһрәт газанмыш мусигисини
дөрк едө билмиләр. Ләкин бунун
тәсдири мусигидө дејил, дилләјидөдир.
Әлбөгтә, бир мә'рузәдө, бир пленум-
дә, үмумијәтлә торчүмәнин, хусусөн
ше'р торчүмәсинин бүтүн мүрәккәб мә-
сәләлорини һөнәки һәлл етмөк, һатта
кәһш өлчүдә, һөртөрәфли гејмаг вә
мүзакирә етмөк мүмкүн дејил. Буна
көрө до пленум бу саһәд бир мүгәдди-
вә кими сајылмалы, торчүмәдө дөгит-
лик во сөрбөстлик, он'өнә во һоватор-
лут, милли во ја тарихи колорит, дөрв-
ләрә анд во фәрди үсулү хусусијәтлө-
ри во саир бу кими өсәс во мүрәккәб
мәсәләлори, һөкнет әсәрләр үзрә әт-
рәфли музакирә үчүн систематик сү-
рөтдә, илдә бир нечә дөфә өлагәдәр ел-
ми төшикатларла, мәсәлән, М. Ф.
Ахундов адына Пәдагоги Диллөр Инсти-
туту, Азәрбајҗан ССР Елмлөр Академи-
ясынын Дил, Әдобијат во Шәрһшүнәс-
ләр институтлары ила бирликдә елми
сөсәјләр кечирилмәлидир.

Бу саһәд бир нечә өсәс өмәли төд-
бири исә тәзликлә һәјәтә кечирмөк вә-
чибдир.

Һөширјатлар ва редәксийалар өсәс
Авропа во Шөрг диллөриндөн, өләчө до
Совет Иттифагы халқлары диллөриндөн
ше'рин мүтләг орижиналдан торчүмәси-
ни төмиш етмәлидирләр. Бу ишә дилла-
ри билон во өјрәнән истәдәдлы көңү-
лери чосаротла чөб едилмәлидир.

Сөтри торчүмә биланаситә орижинал-
дан торчүмәја исибәтөн иници дөрөчә-
дә бир вәсита исә до, һәләки бундан
истифадә до зөрүри олдуғундан, бу ишә
лаһиәли дили билон дејил, һөм до өдә-
бијатты вә ше'ри билан, дујин истәдәд-
лы шөхләр чөб едилмәлидир.

«Илани комедија», «Иллада», «Шаһ-
намә» во саир монументал өсөрлорин
торчүмәси уауи илләр боју әһмәт во
чөһдән һазырлык төләб етдиғиндөн, ре-
спубликанын өлагәтәр төшикатлары
кәдиди бу ишә чидди киришмәли вә

торчүмә үчүн лажыми шәрәнти тә'хир-
сиз јаратмалыдырлар.

Бодин торчүмә, хусусөн ше'р торчү-
мәси саһәсиндәки мөвдүд һөсәнлары
арадан гәддырмаг во бу ишни кәјфијә-
тини јуксөлтмөк мөсәдәд ила, Низами
адына өдөбијат институту ва академи-
ја һөширјатты бодин торчүмә һөзөрријат
во үсуллары һагында елми-тодигат
өсәрлори јаранмасына имкән јаратма-
лы, бу ишә өз планларына салмалы-
дырлар.

Бүтүн во төдбирләр во едиләчәк са-
ир төклиләр бодин торчүмәсини, ше'р
торчүмәсини јакшылашдырмаг үчүн јал-
мыз көмәкчи вәситәләр во төдбирләр-
дир.

Бу илк во өсәс мәсәлә исә, һәмшә
чааб көзләјир:

— Ше'ри нечә торчүмә өмәли?
Бу суала биз бу пленумда до, бундан
сонракы пленумларда до, елми сөсәјла-
ларда до, гурулталарда до чааб ахта-
рачабыз. Алимләр, һөзөрријатчылар,
тодигатчылар, төңгичиләр во саһәд
чөх иш көрмөлидирләр во көрәчәләр.
Амма өсәс чаабы Јејн до торчүмәни
шаирлорини өслори, өз коләчөк Ја-
радычылыг ишлори ила, коләл, дөгит
поетик торчүмәлори ила һөрәчәкләр.
Чүниш ше'р торчүмәси до һөр чүр Ја-
радычылыг кими, тә'лимат во көстөрш-
лөр үзрә дөјил, истәдәд, мәһәббөт, Ја-
радычы во фәдакарлыла јараныр.
Бу һөгитоти әзиз халқ шаирини
Сәһәд Вургуиуи бу сөзлори чөх адыш
иһадә едир:

Ахытдым алымын ички төрипи,
Јанмадым өмрүмү ики илнә,
Русија ше'ринни шаһ өсөрини
Мөн чөһирдәм Азәрбајҗан дилнә,
Мән ки, һөр кечәни гәдәм күндүзә,
Уфүгдә сонмөси улдузун, ајым,
Сөнәт вәдисиндә көдсин үз-үзә
Сөниш Тәтјәнәли мәним һушамым!..

Бәли, ше'р торчүмәсиндө он доғру,
он јакшы үсул, —белө адыш төри ила,
үрәк ганы ила, һөм ше'р, һөм шаһра,
һөм халға бојук дөрни мәһәббәтлә Ја-
ратмаг үсулудур.